

МЕТОДИКА РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ДЛЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ*

Свідоцтво про реєстрацію авторського права
від 12.12.2012 р. №46759

Київ – 2012

* Текст Методики подається в редакції, на яку було отримано свідоцтво про реєстрацію авторського права від 12.12.2012 р. №46759. На момент реєстрації авторських прав діяли Правила визначення уповноваженим рейтинговим агентством рейтингової оцінки за Національною рейтинговою шкалою (затверджені Рішенням НКЦПФР від 21.05.2007 р. №1042), які втратили чинність з прийняттям Рішення НКЦПФР від 12.01.2016 р. №17 Про затвердження Правил визначення уповноваженим рейтинговим агентством рейтингової оцінки за Національною рейтинговою шкалою. Початкова редакція Методики не суперечить новим Правилам визначення уповноваженим рейтинговим агентством рейтингової оцінки за Національною рейтинговою шкалою.

Методика рейтингового оцінювання для комерційних Банків (далі – Методика) визначає основні принципи та методичні засади присвоєння та оновлення рейтингових оцінок, яких дотримується Національне рейтингове агентство «Рюрік» (далі – НРА «Рюрік» або Агентство) при визначенні рейтингів позичальників та боргових інструментів для комерційних Банків.

Методику розроблено у відповідності з чинним українським законодавством в сфері рейтингування та законодавства в сфері регулювання ринку банківських послуг, зокрема з урахуванням Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національного господарства, суб'єктів господарювання» від 01.04.2004 р. №208-р, Рішення ДКЦПФР «Про затвердження Правил визначення уповноваженим рейтинговим агентством рейтингової оцінки за Національною рейтинговою шкалою» від 21.05.2007 р. №1042, Кодексу діяльності рейтингових агентств, який затверджено Міжнародною організацією комісій з цінних паперів IOSCO, а також певних нормативних та регуляторних актів Національного банку України (далі – НБУ).

Застосування Методики є можливим лише в комплексі з іншими авторськими інтелектуальними наробками, що становлять методологічне підґрунтя проведення рейтингування, зокрема: Методики визначення рейтингової оцінки (свідоцтво про реєстрацію авторського права від 01.02.2007 р. № 19443), яка висвітлює уніфіковану процедуру рейтингування, та Кодексу ділової етики (свідоцтво про реєстрацію авторського права від 08.11.2010 р. № 35612), який описує стандарти діяльності Агентства.

Визначення рівня кредитного рейтингу проводиться Агентством за Національною рейтинговою шкалою, затвердженою Постановою КМУ «Про затвердження Національної рейтингової шкали» від 26.04.2007 р. №665.

Даний документ містить перелік критеріїв та ключових індикаторів, що досліджуються в рамках Рейтингової процедури НРА «Рюрік».

Аналіз ґрунтується на інформації, наданій комерційним Банком, який проходить процедуру рейтингування, а також на інформації з інших джерел, що є в розпорядженні Агентства (власних баз даних та публічних даних) і яка вважається надійною. Агентство не проводить аудиту або незалежної оцінки якості наданої

інформації при визначенні рівня рейтингу. Рівень кредитного рейтингу залежить від якості, однорідності та повноти інформації, що є у розпорядженні Агентства.

Належна рейтингова оцінка вимагає комплексного аналізу широкої бази критеріїв із проведенням ретельного розгляду фундаментальних зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на діяльність Банку, а саме: аналіз макроекономічного середовища, аналіз банківської системи України та місця Банку на ринку, аналіз фінансового стану Банку, оцінка якості корпоративного управління та якості системи управління ризиками.

1. Загальна інформація про Банк.

НРА «Рюрік» проводить аналіз наступної інформації про комерційний Банк:

- *Юридично-правові аспекти діяльності.*
- *Загальна характеристика бізнесу.*
- *Масштаби діяльності.*
- *Система управління Банком.*
- *Система управління ризиками.*
- *Виконання економічних нормативів та лімітів.*

Для аналізу юридично-правових аспектів діяльності Банку Агентство робить запит наступної інформації: статут; копії ліцензій та дозволів; історична довідка про Банк; документи про порушення справи про банкрутство емітента, винесення ухвали про його санацію; накладення арешту на банківські рахунки емітента; накладення фінансових санкцій на суму, що перевищує понад 10 відсотків розміру статутного капіталу емітента; історичну довідку про міри, прийняті НКЦПФР та НБУ стосовно Банку, нараховані штрафи і застосовані санкції; пред'явлення позовів до емітента в розмірах, що перевищують 10 відсотків розміру статутного капіталу; відкликання або анулювання ліцензії, патентів або інших документів дозвільного характеру; інформація про учинення правочинів на суму, що перевищує 10 відсотків суми вартості активів емітента та інші документи.

Ключовими індикаторами в процесі аналізу вищезазначених документів, на підставі яких формуються відповідні висновки, зокрема, є:

- *Досвід роботи Банку на ринку.*
- *Історія розвитку Банку.*
- *Наявні ліцензії та дозволи.*

- *Прецеденти порушення діючого законодавства та нормативів НБУ, відкликання ліцензій, введення тимчасової адміністрації, штрафних санкцій.*

Аналіз даної інформації дає загальне розуміння про строк роботи Банку на ринку, про операції, які Банк має право проводити та шлях його розвитку до моменту визначення рейтингової оцінки.

Аналіз загальної характеристики бізнесу Агентство проводить на підставі: середньострокового стратегічного плану та планових показників діяльності; середньострокового маркетингового плану Банку; документів, що висвітлюють юридичні й фінансові аспекти участі у холдингових компаніях, фінансово-промислових групах тощо.

Ключовими індикаторами аналізу, зокрема, є:

- *Стратегія, місія, мета, цілі Банку.*
- *Позиціонування на ринку.*
- *Основні конкурентні переваги.*
- *Належність до фінансово-промислових груп або об'єднань компаній.*
- *Рейтингова та кредитна історія Банку.*

Для оцінки масштабів діяльності Банку Агентство використовує наступну інформацію, надану клієнтом: баланс Банку і звіт про фінансові результати у динаміці; динаміка розвитку регіональної інфраструктури (філії, відділення, представництва) у розрізі регіонів; інформацію про динаміку клієнтської бази; інформацію про розвиток системи електронних платежів (кількість емітованих кредитних та дебетних карток, банкоматів, POS-терміналів); інформацію про перекази, що здійснені з використанням міжнародних систем переказу коштів; інформацію про поточні результати впровадження депозитних і кредитних програм та внутрішні документи, що регламентують роботу з особливо важливими клієнтами (*private-banking*); інформацію про нові сервіси й послуги, впроваджені останнім часом, а також про зміни умов і тарифів на основні сервіси й послуги Банку та іншу.

Ключовими індикаторами аналізу, зокрема, є:

- *Динаміка ключових балансових показників та ринкової позиції Банку.*
- *Розвиток філіальної мережі.*
- *Стан, розвиток та потенціал клієнтської бази.*
- *Стан та розвиток системи електронних розрахунків.*

- Характеристика розвитку продуктової лінійки.
- Публічний імідж Банку та коло найбільших партнерів.
- Інформаційна відкритість.

Оцінка системи управління Банком проводиться на підставі інформації про: організаційну схему юридичної й кадрової структури Банку; персональний склад і повноваження Наглядової ради, Правління, Ревізійної комісії та інших органів управління, їх зміна; освіти та стаж роботи керівників Банку (Наглядова рада, Правління, Ревізійна комісія), засновників та учасників Банку; внутрішні документи Банку (Статут, Положення про Правління, Спостережну раду, Ревізійну комісію, Службу внутрішнього аудиту); персонал у розрізі вікових груп та рівня освіти та іншої.

Ключовими індикаторами аналізу, зокрема, є:

- Збалансованість організаційної структури Банку.
- Основні акціонери, їх бізнес-активи та ринкова репутація.
- Концентрація власності.
- Рівень підтримки Банку з боку акціонерів.
- Частота зміни акціонерів Банку.
- Можливість конфлікту інтересів власників.
- Компетенція та досвід ТОП-менеджменту Банку.
- Кількість та компетенція персоналу Банку.

Оцінку системи управління ризиками Банку Агентство проводить на підставі наданої клієнтом інформації: документи, що регламентують активні і пасивні операції Банку (Положення про управління ризиками, Положення про кредитний комітет, Положення про комітет управління активами і пасивами); короткий опис основних методик оцінки кредитоспроможності клієнта тощо.

Ключовими індикаторами аналізу, зокрема, є:

- Організаційна структура підрозділів ризик-менеджменту.
- Система управління кредитним, валютним, процентним, операційним, юридичним ризиками та ризиком ліквідності.

Рівень виконання економічних нормативів та лімітів проводиться на підставі наданої клієнтом статистичної звітності про: фактичні значення нормативів Н1 – Н12 та лімітів Л13 Банку у динаміці; врахування субординованого боргу до розрахунку капіталу Банку на останню звітну дату та інші.

Постановою правління НБУ за №368 від 28.08.2001 р. було затверджено Інструкцію про порядок регулювання діяльності Банків в Україні, відповідно до якої всі Банки повинні виконувати встановлені інструкцією економічні нормативи. Встановлення нормативів проводиться з метою забезпечення стабільної діяльності Банків та своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності. При визначенні рейтингової оцінки проводиться аналіз динаміки зміни економічних нормативів у порівнянні з середніми значеннями по системі та аналіз причин зміни відповідних нормативів.

Ключовими індикаторами аналізу, зокрема, є:

- *Рівень та динаміка виконання нормативів капіталу, ліквідності, кредитного ризику, інвестування та лімітів валютної позиції.*

2. Стан банківської системи України.

В процесі визначення рейтингових оцінок для комерційного Банку проводиться загальний аналіз стану банківської системи, для розуміння основних тенденцій та стану середовища, в якому працюють установи. Окрім цього проводиться оцінка позицій комерційного Банку за основними показниками, як в системі, так і в групі, до якої належить комерційний Банк. Аналіз стану банківської системи відбувається за наступними напрямками:

- *Інституційна структура банківської системи.*
- *Активи українських банків.*
- *Зобов'язання українських банків.*
- *Капітал українських банків.*
- *Фінансові результати українських банків.*
- *Місце Банку на ринку.*

Аналіз стану банківської системи України та місця Банку на ринку проводиться на підставі офіційної статистичної звітності комерційних банків та статистичної інформації НБУ, розміщених у відкритому доступі на офіційній сторінці НБУ в мережі Інтернет.

Ключовими індикаторами аналізу банківської системи, зокрема, є:

- *Зміни в інституційній структурі банківської системи.*
- *Структура та динаміка активів банківської системи.*

- Структура та динаміка кредитно-інвестиційного портфелю банківської системи.
- Обсяг та структура портфелю простроченої заборгованості за кредитами.
- Структура та динаміка зобов'язань українських банків.
- Структура та динаміка депозитного портфелю українських банків.
- Структура та динаміка капіталу українських банків.
- Структура доходів та витрат українських банків, ступінь впливу основних статей на фінансовий результат.
- Динаміка зміни позицій Банку в ренкінгу за основними балансовими показниками по системі та по групі.

Оцінка ринкових позицій Банку визначає спроможність справлятися з системними ризиками, ступінь стійкості в конкурентному середовищі та відповідність його розвитку стратегічному плану.

Аналіз та оцінка фінансового стану комерційного Банку проводиться шляхом систематизації та обробки статистичної інформації за наступними напрямками:

- Аналіз і оцінка якості активів Банку.
- Аналіз і оцінка якості зобов'язань Банку.
- Аналіз власного капіталу Банку.
- Аналіз фінансових результатів Банку.

3. Аналіз і оцінка якості активів Банку.

Від якості та структури активів комерційного Банку залежить величина, повнота, та своєчасність отриманих доходів, а також спроможність Банку в строки та в повному обсязі розраховуватися за взятими на себе зобов'язаннями. Аналіз і оцінка якості активів комерційного Банку проводиться за наступними напрямками:

- Динаміка та структура активів.
- Показники якості активів.
- Динаміка та структура кредитно – інвестиційного портфелю.
- Класифікація кредитного портфелю за ступенем ризикованості.
- Диверсифікація кредитного портфелю.
- Концентрація кредитів найбільших позичальників.

Для аналізу і оцінки якості активів Банку Агентство запитує у клієнта наступну інформацію: баланс Банку в динаміці; інформацію про надані кредити та процентні ставки за наданими кредитами в розрізі видів економічної діяльності, інституційних секторів економіки, строків погашення згідно з договорами (початкових строків), категорією ризику, організаційно-правових

форм господарювання, кодів валют, кодів країн та видів забезпечення кредиту; інформацію про класифіковані кредитні операції та сформовані резерви за кредитними операціями у динаміці; переліки найбільших позичальників-юридичних осіб та найбільших позичальників-фізичних осіб із вказівкою загального обсягу заборгованості по кожному з позичальників, відбитої в балансі і у позабалансових рахунках; список найбільших проблемних кредитів (із вказівкою сектора, природи фінансових проблем, забезпечення, потенціалу повернення, строку давнини); інформацію про обсяги простроченої заборгованості у розрізі строків; класифікацію складових портфеля цінних паперів по типах, секторах економіки, строках і валюті тощо.

При оцінці якості активів використовується ряд коефіцієнтів, основними з яких є: коефіцієнт використання потужностей, питома вага дохідних активів у сукупних активах, відношення дохідних активів до платних ресурсів, коефіцієнт забезпечення резервами кредитних вкладень. Отримані значення коефіцієнтів порівнюються з середніми значеннями показників по системі та групі. Окрім вищеперерахованих показників проводиться розрахунок ряду коефіцієнтів, результат яких вказує на позитивні та негативні тенденції в управлінні активами установи.

Ключовими індикаторами аналізу і оцінки якості активів, зокрема, є:

- *Об'єм та динаміка активів.*
- *Зміна структури активів.*
- *Ліквідні активи.*
- *Дохідні активи.*
- *Об'єм та структура кредитно-інвестиційного портфелю.*
- *Обсяги активних операцій з інсайдерами та пов'язаними підприємствами.*
- *Об'єм та структура портфелю цінних паперів, динаміка зміни.*
- *Структура кредитно-інвестиційного портфелю за класами.*
- *Структура кредитного портфеля в розрізі строків простроченої заборгованості.*
- *Об'єм резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями.*
- *Структура кредитного портфелю в розрізі клієнтів, видів економічної діяльності, секторів економіки, строків та валют.*
- *Вартість наданих кредитів.*
- *Концентрація кредитного ризику.*

Аналіз якості кредитно-інвестиційного портфелю проводиться на підставі статистичної та управлінської звітності банків, сформованої у відповідності до

Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 № 279.

4. Аналіз і оцінка якості зобов'язань Банку.

Якість управління пасивами Банку, їх структура, диверсифікація та концентрація впливають на ліквідність комерційного Банку. При високій залежності Банку від декількох джерел ресурсу або від декількох кредиторів підвищуються ризики підтримки ліквідності на необхідному рівні. Аналіз зобов'язань проводиться за наступними напрямками:

- *Динаміка та структура зобов'язань.*
- *Показники якості зобов'язань.*
- *Кошти клієнтів.*
- *Диверсифікація депозитного портфелю.*
- *Концентрація депозитів найбільших вкладників.*

Для аналізу і оцінки якості зобов'язань Банку Агентство запитує у клієнта наступну інформацію: баланс Банку; об'єм депозитів та процентні ставки за непогашеними сумами в розрізі видів економічної діяльності, інституційних секторів економіки, строків погашення згідно з договорами (початкових строків), організаційно-правових форм господарювання, кодів валют, кодів країн на останню звітну дату; переліки найбільших вкладників-юридичних осіб та найбільших вкладників-фізичних осіб з вказівкою загального обсягу вкладу по кожному з вкладників; інформацію про стабільність вкладів на вимогу (обсяг залучених коштів за місяць, обсяг вилучених коштів за місяць, незнижувальний залишок за місяць) протягом останнього року з помісячною розбивкою та інші документи.

При оцінці якості зобов'язань використовується ряд коефіцієнтів, основними з яких є: коефіцієнт структури зобов'язань, коефіцієнт структури зобов'язань перед клієнтами за строковістю. Отримані значення коефіцієнтів порівнюються с середніми значеннями показників по системі та групі. Окрім вищеперерахованих показників проводиться розрахунок ряду коефіцієнтів, результат яких вказує на позитивні та негативні тенденції в управлінні пасивами установи.

Ключовими індикаторами аналізу і оцінки якості зобов'язань, зокрема, є:

- *Об'єм та динаміка зобов'язань.*

- *Зміна структури зобов'язань.*
- *Залежність від ринку МБК та рефінансування НБУ.*
- *Структура коштів клієнтів в розрізі видів клієнтів, видів економічної діяльності, секторів економіки, строків та валют.*
- *Вартість ресурсів.*
- *Стабільність мінімального залишку коштів до запитання.*
- *Концентрація коштів найбільших клієнтів.*

5. Аналіз власного капіталу Банку.

Розмір та стабільність капіталу впливають на ступінь захищеності коштів клієнтів та кредиторів Банку в разі можливих втрат за активними операціями за відсутності достатнього рівня сформованих резервів. Аналіз власного капіталу комерційного Банку здійснюється за наступними напрямками:

- *Динаміка та структура власного капіталу.*
- *Показники фінансової стійкості.*
- *Показники достатності капіталу.*

Для аналізу і оцінки якості зобов'язань Банку Агентство запитує у клієнта наступну інформацію: баланс Банку; рішення вищого органу емітента про збільшення або зменшення розміру статутного капіталу тощо.

При оцінці власного капіталу використовується ряд коефіцієнтів, основними з яких є: коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт захищеності залучених коштів клієнтів власним капіталом, коефіцієнт захищеності виданих кредитів клієнтам власним капіталом, коефіцієнт захищеності капіталу. Отримані значення коефіцієнтів порівнюються з середніми значеннями показників по системі та групі. При аналізі власного капіталу враховуються також показники нормативів достатності капіталу, встановлені НБУ.

Ключовими індикаторами аналізу власного капіталу, зокрема, є:

- *Об'єм та динаміка власного капіталу.*
- *Структура власного капіталу.*
- *Динаміка джерел росту власного капіталу.*
- *Якість та достатність капіталу.*

При аналізі власного капіталу позитивним фактором є стійкий рівень капіталізації та періодичне збільшення статутного капіталу комерційного Банку, що свідчить, в першому випадку, про ефективність роботи установи, а в другому – про підтримку з боку власників установи.

6. Аналіз фінансових результатів Банку.

Аналіз ефективності діяльності комерційного Банку проводиться на підставі аналізу звіту про фінансові результати. Спроможність Банку генерувати прибуток є основним критерієм оцінки якості роботи установи, крім цього, прибуток є запорукою фінансової стійкості Банку та зацікавленості акціонерів в подальшому розвитку установи. Аналіз фінансових результатів комерційного Банку проводиться за наступними напрямками:

- *Динаміка та структура доходів і витрат.*
- *Показники ефективності діяльності.*

Для аналізу і оцінки якості зобов'язань Банку Агентство запитує у клієнта наступну інформацію: баланс Банку і звіт про фінансові результати у динаміці та іншу.

Окремо проводиться аналіз структури та динаміки доходів і витрат Банку. При оцінці ефективності діяльності використовується ряд коефіцієнтів, основними з яких є: рентабельність активів (ROA), рентабельність капіталу (ROE), коефіцієнт ефективності використання залучених коштів, коефіцієнт співвідношення комісійного та процентного доходу, співвідношення процентних доходів та витрат, коефіцієнт безризикового покриття витрат, чиста процентна маржа, коефіцієнт окупності витрат доходами. Отримані значення коефіцієнтів порівнюються з середніми значеннями показників по системі та групі.

Ключовими індикаторами аналізу фінансових результатів, зокрема, є:

- *Динаміка та структура доходів.*
- *Динаміка та структура витрат.*
- *Ступінь впливу найбільших статей доходів та витрат на фінансовий результат.*
- *Динаміка та об'єм прибутку.*
- *Рентабельність операцій Банку та оцінка ефективності діяльності.*

7. Характеристика емісії облігацій Банку та фінансовий аналіз випуску облігацій.

При необхідності визначення рейтингової оцінки облігацій окремо проводиться аналіз характеристики емісії та ступінь впливу емісії на фінансовий стан комерційного Банку. Аналіз проводиться за наступними напрямками:

- *Загальна характеристика емісії.*
- *Можливість дострокового викупу.*
- *Виплати відсоткових доходів.*
- *Умови погашення.*
- *Інформація про попередні випуски.*
- *Аналіз за розмірами емісії.*
- *Аналіз за розмірами відсоткових платежів.*

Для аналізу і оцінки характеристики емісії облігацій Банку та фінансового аналізу випуску облігацій Агентство робить запит наступної інформації: протокол засідання загальних зборів акціонерів/засновників, на якому прийнято рішення про випуск облігацій; рішення про випуск облігацій; аудиторський висновок, який подається до НКЦПФР при реєстрації інформації та випуску цінних паперів; інформацію про випуск облігацій, що підготовлена для реєстрації в НКЦПФР (Прспект емісії); інвестиційний меморандум, що супроводжує випуск облігацій; інформація щодо забезпечень третьої(їх) особи(іб) (за наявності); відомості про попередні випуски облігацій (свідоцтво НКЦПФР про реєстрацію, інформація про випуск, звіт про результати розміщення, звіт про погашення); баланс Банку і звіт про фінансові результати у динаміці; прогнозні баланс і звіт про фінансові результати тощо.

Окремо проводиться аналіз ринковості випуску облігацій та відповідність його діючим нормативним та законодавчим актам регуляторів. При оцінці впливу випуску облігацій на фінансовий стан Банку розраховується відношення обсягу емісії та річних відсоткових платежів за облігаціями до основних фактичних балансових показників та до фактичних показників звіту про фінансові результати, а також до прогнозованих балансових показників та до прогнозованих показників звіту про фінансові результати.

Ключовими індикаторами характеристики емісії облігацій Банку та фінансового аналізу випуску облігацій, зокрема, є:

- *Спосіб випуску та період обертання облігацій, можливість викупу.*
- *Цільове використання залучених коштів від емісії.*
- *Вартість обслуговування.*
- *Ступінь впливу на фінансову стійкість Банку.*
- *Наявність забезпечення емісії.*
- *Надійність забезпечення.*

З метою визначення рівня рейтингу, НРА «Рюрік» згідно своїх внутрішніх процедур, скликає засідання Рейтингового комітету, на якому відповідальний аналітик з робочої групи презентує результати проведеного дослідження. На основі Рейтингового звіту, презентаційних та інших допоміжних матеріалів, здійснивши комплексний рейтинговий аналіз Компанії, керуючись принципами об'єктивності, незалежності та неупередженості, дотримуючись встановлених українським законодавством норм щодо процедури рейтингування, Агентство визначає рівень кредитного рейтингу.

Методика визначення рейтингової оцінки є універсальною, тобто застосовується для будь-яких об'єктів даної галузі. Агентство притримується її у своїй діяльності незалежно від особливостей співробітництва з конкретним Клієнтом, висуваючи однакові вимоги щодо проходження процедури рейтингування для всіх замовників рейтингових оцінок.

Вищевикладені матеріали є публічною частиною методики, яка входить в загальну методологію визначення рейтингових оцінок для комерційних Банків. Інтерпретація значень розрахованих показників, їх ступінь впливу, принципи узгодження та групування, порівняльні таблиці, довідкові бази даних, граничні (нормативні) значення та інші інструменти рейтингового оцінювання є комерційною таємницею Агентства та не підлягають оприлюдненню.

НРА «Рюрік» залишає за собою право змінювати окремі положення цієї Методики з метою уникнення протиріч щодо здійснення процедури рейтингування в випадках змін чинного законодавства України в сфері рейтингування.